

Takarékszövetkezetek + integráció = hatékonyabb pénzforgalom?

Bodnár László – Delikát László – Illés Bence – Szepesi Ádám

A tanulmány az integráció történetének rövid ismertetése után bemutatja a takarékszövetkezeti szektor pénzforgalomban betöltött szerepét. Feltárja a takarékszövetkezeti szektor pénzforgalmi hiányosságait, rámutat arra, hogy a pénzforgalmi tevékenységgel kapcsolatosan feltárt hiányosságok a legtöbb esetben a szektorra jellemző decentralizált működésre és a feldolgozási folyamatok nagyfokú manualitására vezethetők vissza. A szerzők részletezik, hogy az új integrációnak várhatóan milyen hatása lesz a hazai pénzforgalomra, kitérnek azokra a pénzforgalmi területekre, ahol szükséges tovább fejlődni, végül megállapítják, hogy a sokszereplős integrációs modell egységes, jogszabályszerű működéséhez az egységes számlavezési rendszer bevezetése szükséges feltétel.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G21, E42, P13, R11

Kulcsszavak: takarékszövetkezet, integráció, pénzforgalmi ellenőrzés, takarékbank, pénzforgalmi törvény

1. Bevezetés

Tanulmányunk célja a takarékszövetkezeti szektor pénzforgalmi ellenőrzési tapasztalatai alapján felhívni a figyelmet az integráció folyamatban lévő IT-infrastruktúra fejlesztése során a jogszabálykövetés erősítésére és annak előtérbe helyezésére. Tanulmányunkban az integráció történetének rövid ismertetése után bemutatjuk a takarékszövetkezeti szektor pénzforgalomban betöltött szerepét, majd részletezzük, hogy az új integrációnak várhatóan milyen hatása lesz a hazai pénzforgalomra, és kitérünk arra, melyek azok a pénzforgalmi területek, ahol lehetőséget látunk a további fejlődésre.

*Bodnár László a Magyar Nemzeti Bank Pénzügyi Infrastruktúrák igazgatóság elemzője. E-mail: bodnarl@mnbb.hu.
Delikát László a Magyar Nemzeti Bank Pénzügyi Infrastruktúrák igazgatóság közgazdasági elemzője.
E-mail: delikatl@mnbb.hu.*

*Illés Bence a Magyar Nemzeti Bank Pénzügyi Infrastruktúrák igazgatóság elemzője. E-mail: illesb@mnbb.hu.
Szepesi Ádám a Magyar Nemzeti Bank Pénzügyi Infrastruktúrák igazgatóság elemzője. E-mail: szepesia@mnbb.hu.*

Jelen cikk a szerzők nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

A szövetkezeti hitelintézetek integrációjáról és egyes gazdasági tárgyú jogszabályok módosításáról c. törvény¹ (a továbbiakban: integrációs törvény) 2013. július 12-én került kihirdetésre. Ez a törvény egy erősen központosított, a takarékszövetkezetek, valamint a korábbi integrációban bankként résztvevő intézmények részére kötelező tagsági viszonyt előíró, egymás felé kereszttgaranciákat biztosító, üzletileg összehangolt és a közös szinergiákra építő integráció irányába mutató együttműködést vár el az integráció tagjaitól. A törvény többek között egy egységes informatikai rendszer 2016. július 1-ig történő kialakítását is előírja, amely egyben lehetőség arra, hogy a szektor újragondolja a pénzforgalmi tevékenységét és szerepét. Jelenleg a takarékszövetkezetek termékeiket és szolgáltatásaikat (számlavezetés, hitelnyújtás, befektetések stb.) jelentősen eltérő feltételek (munkanap időszaka, tárgynapi teljesítésre történő benyújtási és feldolgozási határidők stb.) mellett nyújtják ügyfeleiknek.

A hazai pénzforgalom keretrendszerét a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló törvény² (továbbiakban: Pft.), a pénzforgalom lebonyolításának szabályrendszerét pedig a pénzforgalom lebonyolításáról szóló MNB-rendelet³ (továbbiakban MNBr.) határozza meg. E jogszabályoknak való megfelelést minden szereplőnek biztosítani kell, nemcsak a pénzforgalmi keretszerződésében (hirdetmények, üzletszabályzat, általános szerződési feltételek, egyedi szerződések), hanem a mindennapi gyakorlatban is. A jogszabályokban megfogalmazott követelményeket át kell ültetni az adott takarékszövetkezet pénzforgalmi folyamataiba, ügyrendjeibe, valamint a számlavezető és az ehhez kapcsolódó egyéb számítástechnikai rendszereknek is ennek megfelelően kell működni.

A takarékszövetkezeti szektor jelenleg a számlavezető rendszerek terén heterogén, a takarékszövetkezetek öt különböző fejlesztésű és különböző működésű számlavezető rendszert használnak, de ezen belül is egy-egy rendszer több verziója van alkalmazásban a beszerzés időpontja és az igényelt egyedi fejlesztések következtében. Az egyes rendszerek sajátosságai, lényeges jellemzői alapjaiban meghatározzák a takarékszövetkezetek pénzforgalmi eljárásrendjeit és lehetőségeit, végső soron tehát azt, hogy milyen módon tudnak megfelelni a jogszabályi előírásoknak. Az integrációs törvényben előírt egységes informatikai rendszerrel szembeni lényeges elvárás, hogy egyszerűsítse a szektor számlavezetési folyamatait, és mint a teljes szektor pénzforgalmát meghatározó rendszer, csökkentse a jelenlegi rendszerek heterogenitásából, eltérő megoldásaiból fakadó pénzforgalmi jogszabálysértések számát, és a szolgáltatási színvonal növelésén keresztül járuljon hozzá az ügyfelek pénzforgalmi szolgáltatások iránti bizalmának a növeléséhez.

¹ 2013. évi CXXXV. törvény

² 2009. évi LXXXV. törvény

³ 18/2009. (VIII. 6.) MNB-rendelet

A fizetési és elszámolási rendszerek pénzforgalmi adatainak feldolgozása mellett felhasználtuk az MNB által 2012–2014 időszakban végzett pénzforgalmi ellenőrzések tapasztalatait is. Hangsúlyozzuk, hogy a takarékszövetkezeti szektorban szerzett ellenőrzési tapasztalatok – sem a megsértett pénzforgalmi jogszabályi előírások, sem a szabályszegések gyakorisága tekintetében – érdemben nem térnek el a bankok ellenőrzési tapasztalataitól. A hitelintézetek pénzforgalmi ellenőrzéseiben feltárt szabályszegések a nyilvánosság számára korábban is megismerhetőek voltak az MNB éves jelentéseiből, valamint az egyes ellenőrzési eljárás lezárásaként hozott határozatok MNB honlapján⁴ történő közzétételével. Tanulmányunk ellenőrzéssel foglalkozó fejezetében az egyedi határozatokban rögzítetteket szintetizáljuk a takarékszövetkezeti szektorra vonatkozóan.

2. A takarékszövetkezeti integráció története

A lakossági ügyfeleket és kisvállalkozásokat kiszolgáló kisebb regionális bankok szerte Európában és a világon a 19. század utolsó harmadában jöttek létre. A 20. század közepétől azonban egyre nagyobb igény mutatkozott arra, hogy országonként hálózatba szerveződve, bankcsoportként egységesítsék szolgáltatásaikat. Ezek az integrációs törekvések a fejlett országokban sikeresen megvalósultak, a helyi kisbankok megőrizték önállóságukat az üzleti döntéseikben, miközben a nemzeti integritás részeként kereskedelmi banki formában működő csúcsbankot, közös kockázati alapokat és egyéb központi kiszolgáló szervezetet hoztak létre költségeik csökkentése és a szolgáltatásaik minőségének, színvonalának a javítására. A sikeres integráció eredményeként 20–30 százalék közötti piaci részesedést értek el, amellyel szinte minden országban a pénzügyi szektor jelentős szereplőjévé váltak. Ezt a minitát követte a német, az olasz, a francia, a holland, az osztrák és a finn szövetkezeti mozgalom is (Kiss 2009).

Az első hazai szövetkezeti formában pénzügyi szolgáltatást nyújtó szervezet több mint másfél évszázaddal ezelőtt jött létre, azonban történetükben csak az 1980-as évek végéig tekintünk vissza, mivel ekkortól gyorsultak fel igazán az integrációs törekvések. A 80-es évek végére kialakuló kétszintű bankrendszerben – tekintettel a piaci versenyre – a jogilag és üzletpolitikailag teljesen önálló takarékszövetkezetek körében egyre nagyobb igény mutatkozott arra, hogy egy, az érdekeik képviselőjét, részben irányítását és felügyeletét hatékonyabban ellátó szervezet jöjjön lét-

⁴ http://www.mnb.hu/A_jegybank/kozerdeku_informaciok/tevekenysegre_mukodesre_adatok/teljesitmenyeskapacitas_20100115

re.⁵ Az új csúcsintézmény létrehozásának céljából előbb 1989-ben megalapították a Magyar Takarékszövetkezeti Bank Rt-t (Takarékbank), majd később, 1990-ben, a Szövetkezetek Országos Szövetsége utódjaként az Országos Takarékszövetkezeti Szövetséget. Az Országos Takarékszövetkezeti Szövetség volt felelős az egységes piaci stratégia kialakításáért, valamint az önálló és összehangolt érdekképviseletért, míg ezzel párhuzamosan a Takarékbank egyfajta – elsősorban a számlavezetésre és a likviditáskezelés támogatására korlátozódó – központi banki funkciót látott el a vele szerződött takarékszövetkezetek és a takarékszövetkezetből bankká alakultak számára. A Takarékbank vezette ezen intézmények bankszámláit, lebonyolította a pénzforgalmuk egy részét, és közvetlen rajta keresztül csatlakoztak az országos és nemzetközi pénzforgalmi infrastruktúrákhoz. A Takarékbank feladata volt az egyes intézmények likviditásának központi menedzselése, valamint közreműködés az üzleti tervek és stratégiák, üzletpolitikák, rendszerfejlesztési koncepciók és min-taszabályzatok kidolgozásában. A Takarékbank létrejöttével olyan szolgáltatások is elérhetővé váltak a takarékszövetkezeti ügyfelek számára, melyeket az egyes takarékszövetkezetek önállóan egyáltalán nem, vagy csak nagy költséggel tudtak volna nyújtani (pl. bankkártya-szolgáltatások, devizafizetések stb.). A takarékszövetkezetek a szolgáltatások egységesítése mellett együttműködésre törekedtek az informatika területén is, melynek eredményeképpen a Takarékbank közreműködésével 1994-ben létrehozták a Takinfo Kft-t. Az új szervezet legfőbb rendeltetése az volt, hogy egységes informatikai háttérrel biztosítson a takarékszövetkezetek és a Takarékbank számára, megteremtve a közvetlen összeköttetést a Takarékbank és a takarékszövetkezetek között, valamint hogy koordinálja a szektor számára szükséges informatikai fejlesztéseket.

Az 1990-es évek elején az integráció tovább fejlődött. 1991-ben létrehozták az Országos Takarékszövetkezeti Biztonsági Alapot, majd 1993-ban az akkori 256 takarékszövetkezetből 246 aláírta az *Integrációs szerződést*, megteremtve az Országos Takarékszövetkezeti Intézményvédelmi Alapot. Az egységes intézményvédelmi alap célja a takarékszövetkezetek iránti bizalom erősítése, a betétvédelem garantálása, a pénzügyi stabilitás és a fizetőképesség erősítése volt. Az új szervezet a feladatának hatékonyabb ellátása érdekében széleskörű ellenőrzési jogosultsággal is rendelkezett. Az a tíz takarékszövetkezet, amely nem vállalta az integrációs szerződés aláírását, két külön érdekképviseletet alapított, így 1993-ban megalakult a Takarékszövetkezetek Érdekvédelmi Szövetsége, amelynek az intézményvédelmi alapja a Takarékszövetkezetek Országos Intézményvédelmi Alap volt. Ezt követően 2010-ben egy bank és hat takarékszövetkezet létrehozta a Regionális Pénzintézetek

⁵ 1956-tól a takarékszövetkezetek szervezését, érdekeik képviseletét, részben irányítását és felügyeletét a Szövetkezetek Országos Szövetsége (SZÖVOSZ) és a Takarékszövetkezetek Megyei Szövetsége (MESZÖV) látta el.

Intézményvédelmi Alapját. Az előbbi szervezetek mellett megalakult a csak hitel-szövetkezeteket magába foglaló intézményvédelmi szervezet, Hitelszövetkezetek Első Hazai Önkéntes Betétbiztosítási és Intézményvédelmi Alapja néven. A korábbi négy intézményvédelmi alap működési rendszere és szabályzataik alapján a hasonló kockázatokat eltérő módon és eltérő tőkefedezettel kezelték, ezért nem tudták hatékonyan szolgálni a szektor és ügyfelek érdekeit.

Az üzleti és kockázatkezelési tevékenység összehangolása mellett az informatika terén is voltak próbálkozások az együttműködésre azon hitelintézetek részéről, amelyek nem kerültek szerződéses viszonyba a Takinfo Kft-vel. Néhány Országos Takarékszövetkezeti Intézményvédelmi Alap-tag 2002-ben azzal a céllal alapította meg a TAK-INVEST Informatikai és Szolgáltató Zrt-t, hogy magas technikai színvonalú központosított bankinformatikai szoftvert (Eurobank) fejlesszen számukra, végezze a rendszer üzemeltetését, és folyamatos rendelkezésre állást biztosítson, mérsékelt szolgáltatási árak és költségek mellett.

A magyar állam kezdeményezésére 1997-re a Volks- és Raiffeisen bankok német csúcshankja, a Deutsche Genossenschaftsbank vált a Takarékbank meghatározó tulajdonosává, amittől a tőkeellátottság javulását, bővülő termékkört és szakértelmet, valamint korszerű folyamatok bevezetését várták a szektorban, hozzájárulva ahhoz, hogy a fejlett piacgazdaságokhoz hasonlóan Magyarországon is sikeresek legyenek szövetkezeti formában működő hitelintézetek (Kiss 2009). A Takarékbank 1997. évi privatizációját követően a DZ BANK AG lett a legnagyobb tulajdonos (71,95%), ugyanakkor a takarékszövetkezetek a kisebbségi tulajdoni hányad mellett (23,05%) a Takarékbank közgyűlésében vétőjoggal rendelkeztek. A takarékszövetkezetek 2003-ban vételi jogot szereztek a DZ BankAG részesedésére, aminek a lehetőségével 2010-ben éltek is (Moizs–Szabó 2012). Ezzel a lépéssel hazai tulajdonba került a takarékszövetkezetek központi bankja, így a fejlesztésekről csak a takarékszövetkezetek tudtak dönteni a saját érdekeik alapján, függetlenül egy külső tulajdonos esetleges profitelvárásaitól.

Az integráció felé vezető út fontos mérföldköve volt, hogy 2008-ban 15 takarékszövetkezet és a Takarékbank létrehozta a Takarékpontok hálózati rendszerét, mely már egységes lakossági, kis- és középvállalkozói termékeket és szolgáltatásokat kínál azonos márkanév és logó alatt (Moizs–Szabó 2012). A Takarékpont együttműködésben részt vevő takarékszövetkezetek a meglévő szolgáltatások mellett egységes banki, befektetési, lakás-előtakarékossági, valamint biztosítási termékeket is kínáltak az ügyfeleknek. Az egységes arculat, illetve termékfejlesztés megjelenése azonban nem vált meghatározóvá, 2015 elején csak 23 takarékszövetkezet élt a termékek egységesítésének a lehetőségével, így a szektorban a korábbiaknál versenyképesebb szolgáltatási portfólió, ezen belül az egységes pénzforgalmi termékek kialakítása

továbbra sem valósult meg. Az Országos Takarékszövetkezeti Szövetség, az Országos Takarékszövetkezeti Intézményvédelmi Alap és a Takarékbank megfelelő felhatalmazás és jogalap nélkül a kezdeményezések ellenére (pl. Takarékpont program, Takarékbank Akadémia⁶, KÖT Biztosító Egyesület⁷, TAK-INVEST Zrt. stb.) sem tudott a közös üzleti fejlődés motorjává válni. Mivel az integrációs szerződés laza jogviszonyt testesített meg, és következmények, szankciók nélkül megsérthető volt, ezért az integráció tagjai között nem volt kikényszeríthető hatékony együttműködés, így a szektorban továbbra is az egyedi érdekek és szempontok maradtak előtérben, a közös célok mentén egymás erősségeinek kihasználása továbbra sem valósult meg. Ennek egyik következménye, hogy a takarékszövetkezetek számlavezető rendszerei vonatkozásában sem történtek érdemi lépések a funkcionalitás, a működés és a fejlesztés egységesítésében.⁸

A korábbi integrációval kapcsolatos kezdeményezések részleges kudarca miatt 2013-ban a jogalkotó a szektor egységesítése és így versenyképességének növelése érdekében szigorúbb, kötelező intézményvédelmi tagságot, közös kockázatvállalást írt elő annak érdekében, hogy így erősítse a szektor pénzügyi stabilitását és a hatékony működését. Az Országgyűlés 2013-ban a szövetkezetek integrációjáról szóló törvényben egyértelműen egy erősen központosított, kötelező tagsági viszonyt előíró, egymás felé keresztgaranciákat vállaló, üzletileg összehangolt és a közös szinergiákat felszabadító integráció irányába mutató törvényt fogadott el. A törvény létrehozta a Szövetkezeti Hitelintézetek Integrációs Szervezetét (továbbiakban: Integrációs Szervezet), amelynek tagja az összes szövetkezeti hitelintézet (beleértve a korábban bankká alakult takarékszövetkezeteket is), a Takarékbank, valamint a Magyar Fejlesztési Bank.

Az Integrációs Szervezet a hazánkban működő szövetkezeti hitelintézetek közös intézményvédelmi és a belső folyamatokat szabályozó szervezetévé vált, amely így felváltotta a korábban elkülönülten működő intézményvédelmi alapokat, és azok jogutódja lett. Az Integrációs Szervezet a tagjaira kötelező szabályzatokat írhat elő, nyomon követheti a Takarékbank és a szövetkezeti hitelintézetek fizetőképességének és tőkeellátottságának az alakulását, valamint adott esetben válságkezelé-

⁶ Az Országos Takarékszövetkezeti Szövetség keretein belül jött létre a Takarékbank Akadémia azzal a céllal, hogy egységes képzési és fejlesztési rendszerbe foglalja az oktatási feladatokat.

⁷ Az Országos Takarékszövetkezeti Szövetség és a takarékszövetkezetek által alapított biztosító.

⁸ Ebben a fejezetben az alábbi dokumentumokat kerültek felhasználásra:

Magyar Takarékbank. (dátum nélkül). Integrációs csoportosulások és intézményeik. Letöltés dátuma: 2015. május 12. Forrás: Országos Takarékszövetkezeti Szövetség: <http://www.magartakarek.hu/integracios-csoportosulasok-es-intezmenyeik>

Magyar Takarékbank. (dátum nélkül). Történetünk. Letöltés dátuma: 2015. május 12.

Forrás: Országos Takarékszövetkezeti Szövetség: <http://www.magartakarek.hu/tortenetunk>

si funkciókat is elláthat. A Takarékbank vált az új Integrációs Szervezet központi bankjává, immár az összes takarékszövetkezet tekintetében, széleskörű ellenőrzési joggal. Legfőbb feladata a közös stratégia és üzletpolitika mentén az egységes üzleti működés kialakítása, amely kiterjed a termékfejlesztésre, a marketingre, továbbá az egységesített kockázat- és likviditáskezelésre és – nem utolsósorban – a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtása szempontjából nagy jelentőséggel bíró egységes informatikai rendszer megvalósítására. A szövetkezeti hitelintézetek kötelesek a Takarékbank mint központi bank által kibocsátott mintaszabályzatokat alkalmazni, az integrációra vonatkozó üzleti intézkedéseket végrehajtani, számlájukat a Takarékbanknál vezetni, illetve kötelesek a szabad pénzeszközöket a Takarékbanknál, vagy az általa forgalmazott eszközökben tartani. Az Integrációs szervezet 2014. év végére átvilágította a takarékszövetkezeti szektort a kockázatközösség kialakítása érdekében (SZHISZ 2015), azonban az integráció, a takarékszövetkezetek közötti szorosabb együttműködés kialakításának a folyamata nem állt meg, a várható egyesülések és egybeolvadások hatására az 1993. évi 256 takarékszövetkezetből 2016-ra várhatóan kevesebb, mint 90 intézmény marad.

3. A takarékszövetkezeti szektor pénzforgalma

Magyarországon a bankok jellemzően a nagyobb, míg a takarékszövetkezetek hagyományosan a kisebb településeken nyújtják szolgáltatásaikat. A települések harmadában az ügyfelek csak valamely takarékszövetkezeten, vagy a postán keresztül tudják pénzügyeiket személyesen intézni, illetve igénybe venni a pénzforgalmi infrastruktúrát nyújtotta szolgáltatásokat. A teljes takarékszövetkezeti hálózatnak – amely 2014. év végén 114 takarékszövetkezet 1500 fiókját (kirendeltségét) foglalta magába – 870 ezer fogyasztónak minősülő természetes személy, 160 ezer vállalkozói és egyéb szervezet (alapvetően mikro-vállalkozás), valamint ezeregyszáz önkormányzati ügyfele van (SZHISZ 2015).

A takarékszövetkezeti szektor speciális ügyfélköréből fakadóan a pénz- és tőkepiacokon kevésbé aktív, jelentősége inkább a lakossági és kisvállalati pénzforgalom tekintetében kiemelkedő. Meghatározó lakossági ügyfélköre mellett a KKV-finanszírozásban is folyamatosan növeli piaci részesedését, amelyhez az MNB által indított Növekedési Hitelprogram jelentősen hozzájárult. A Takarékbank, illetve a takarékszövetkezeti integráció pénzforgalma három részre tagolható:

(i) az integráción „kívüli” pénzforgalom, amely a Takarékbank saját, illetve az integráció „ernyője” alá tartozó takarékszövetkezetek által kezdeményezett, és

a hazai fizetési rendszerek (BKR⁹ és VIBER¹⁰) tagjaihoz küldött fizetési forgalmat tartalmazza. Az integráción kívüli forgalom része ugyancsak a Takarékbank által közvetített, külföldre irányuló devizafizetési forgalom is, elemzésünkben azonban kizárólag a magyarországi forint fizetési rendszerek forgalmára koncentrálnak.

(ii) az integráción belüli pénzforgalom, mely az egyes takarékszövetkezetek és azok ügyfeleinek egymás felé indított fizetési megbízásait tartalmazza. Ezen tételek elszámolását és kiegyenlítését a Takarékbank végzi, így ezek nem jelennek meg a BKR-ben, illetve a VIBER-ben.

(iii) a takarékszövetkezetek belső elszámolása, ún. „on-us” fizetési forgalma, mely esetében a fizetési megbízás az adott takarékszövetkezet saját számlavezetési rendszerében, két fizetési számla között teljesül.

Részletes adatokkal csak a Takarékbank által lebonyolított, integráción kívüli pénzforgalomról rendelkezünk, amelynek alapján a 2012 és 2014 közti időszakra vonatkozóan végeztünk elemzést. A Takarékbank fizetési forgalma tehát nem csak a saját, hanem – az integráció központi bankjaként – a takarékszövetkezetek forgalmát is magában foglalja, ezért a továbbiakban a Takarékbank által lebonyolított forgalom az integráció pénzforgalmát értjük.

3.1. Az integráció VIBER-forgalma

A takarékszövetkezeti integráció terhelési forgalmának a VIBER-ben teljesült össz-forgalomhoz viszonyított részaránya csekély, tranzakcióérték alapján átlagosan 0,5–2 százalékot, tételszám tekintetében hozzávetőlegesen 1–1,5 százalékot tett ki. A Takarékbank kimenő forgalmának jelentős részét (a fizetési műveletek értéke alapján számítva), akár 5–10 százalékát is elérhetik a készpénzes tételek – más bankoknál ez az arány jellemzően alig 1 százalék –, ami arra enged következtetni, hogy az integráció ügyfelei készpénzintenzív tevékenységet folytatnak. Kiemelkedő részaránnyal bírnak továbbá a BKR napközbeni elszámolási platformján keresztül elszámolt tételek, melyek kiegyenlítése (vagyis a tényleges pénzügyi teljesítés) a VIBER-ben történik. E tételek részesedése a Takarékbank VIBER-ben teljesült terhelési forgalmából értékben átlagosan 15–30 százalékot tett ki.

⁹ A BKR (Bankközi Klíring Rendszer) a GIRO Zrt. által üzemeltetett, kötegelten működő bruttó fizetési rendszer, mely elsősorban a kisösszegű átutalások, felhatalmazó levélen alapuló és csoportos beszédések (pl. közüzemi számlák), illetve egyéb hatósági átutalásokhoz köthető fizetési műveletek elszámolását végzi. A BKR két elszámolási modul működött, az éjszakai elszámolást (InterGiro1, IG1) és a napközbeni többszöri elszámolást (InterGiro2, IG2). Utóbbi elszámolási modul 2012 júliusától áll az ügyfelek, illetve hitelintézetek rendelkezésére, mely eredetileg naponta 5 cikluson keresztül számolta el az átutalásokat, ez 2015. szeptember 7-től napi 10 ciklusra bővült.

¹⁰ A nagy értékű, sürgős forintátutalások fizetési rendszere a Valós Idejű Bruttó Elszámolási Rendszer (VIBER), ahol többek között a bankközi és az IG2 elszámolás jegybanki kiegyenlítése (pénzügyi teljesítése) történik meg.

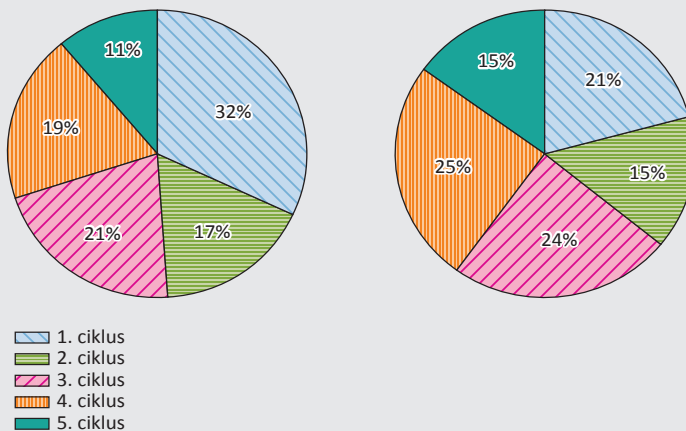
3.2. Az integráció BKR-forgalma

A takarékszövetkezeti integráció forgalma a kisösszegű fizetési műveleteket elszámoló BKR-ben jelentős, tételszám szerint a BKR összforgalmának 8 százalékát, értékben 4 százalékát tette ki, vagyis a szektor jellemzően sok, kis összegű fizetési megbízást küld a fizetési rendszerbe, hasonlóan a többi, nagy lakossági ügyfélkörrel rendelkező hitelintézethez. A takarékszövetkezeti integráció BKR-beküldött forgalmának átlagosan kétharmadát teszi ki a napközbeni elszámolás, míg a fennmaradó egyharmad az éjszakai rendszerben kerül elszámolásra. A bankszektor összforgalmához viszonyított részesedése mindkét elszámolási platformon hasonlóan alakult a vizsgált időszakban: mind az éjszakai rendszerbe, mind a napközbeni rendszerbe küldött forgalma a tranzakcióérték alapján a teljes forgalomnak átlagosan 4–4 százaléka, tételszám alapján 8–8 százaléka volt.

A takarékszövetkezeti integráció által küldött napközbeni átutalások eloszlását vizsgálva megállapítható, hogy – a teljesült tranzakciók értéke alapján – a délutáni órákban jelentősebb, a napközbeni elszámolási rendszerben elszámolt forgalmának nagyságrendileg a felét (47–52 százalékát), jellemzően a harmadik és negyedik elszámolási ciklusaiban teljesíti. Tételszám alapján viszont a forgalmának nagy részét (átlagosan 30–35 százalékát) már az első elszámolási ciklusba beküldi, vagyis a reggeli órákban elsősorban sok, kis összegű megbízás teljesítésére kerül sor (1. ábra). Ez azzal magyarázható, hogy a lakossági és kisvállalkozói ügyfelek által benyújtott fizetési megbízások (értéknapos megbízások, rendszeres átutalások) teljesítése már a megadott terhelési nap kezdetén esedékes, továbbá hogy tárgynapon a teljesítési

1. ábra

A takarékszövetkezeti integráció terhelési forgalmának megoszlása a napközbeni elszámolás ciklusai szerint, a tételszámok (bal panel), valamint a fizetési műveletek értéke (jobb panel) alapján (2014-es adatok).

Forrás: MNB

határidő után nagy számban nyújtanak be az ügyfelek átutalási megbízásokat, melyek elszámolására másnap reggel kerül sor. Ez a bankszektor többi résztvevőjéhez viszonyítva nem tekinthető egyedi jelenségnek, hasonló napon belüli tendencia tapasztalható a jelentős lakossági ügyfélkörrel rendelkező hitelintézetek esetében is.

A 2013. novemberi integrációs törvény következtében a korábban közvetlen rendszerrésztvevőként működő 15 takaré- illetve hitelszövetkezet¹¹ közvetlen tagsága megszűnt, az integráció „ernyője” alá kerülve közvetett rendszertagként folytatták tevékenységüket (MNB 2014). Kilépésre is volt ugyanakkor példa: bizonyos takarékszövetkezetek¹², amelyek az új integráción kívül akartak és tudtak maradni, elhagyva azt, bankká alakultak, így a belföldi elszámolási rendszerekben közvetlen résztvevők-ké váltak. A tagságban bekövetkezett változásoknak összességében nem volt jelentős hatása az integráció VIBER- és BKR-forgalmára. A forgalom nagyságának 2013. évet követően tapasztalható növekedése elsősorban nem az integrációban bekövetkezett változásoknak tudható be, hanem a reálgazdaság bővülésével magyarázható, ami a rendszerszintű fizetési forgalmat is növelte. Ha ugyanis az integráció terhelési forgalmának az aggregált szintű BKR-forgalomhoz viszonyított relatív részesedését tekintjük, akkor az a 2013-as év végét követően sem változott jelentősen, érték alapon tartósan 4 százalék, tételszám szerint stabilan 8 százalék körül alakult.

4. A pénzforgalmi ellenőrzés

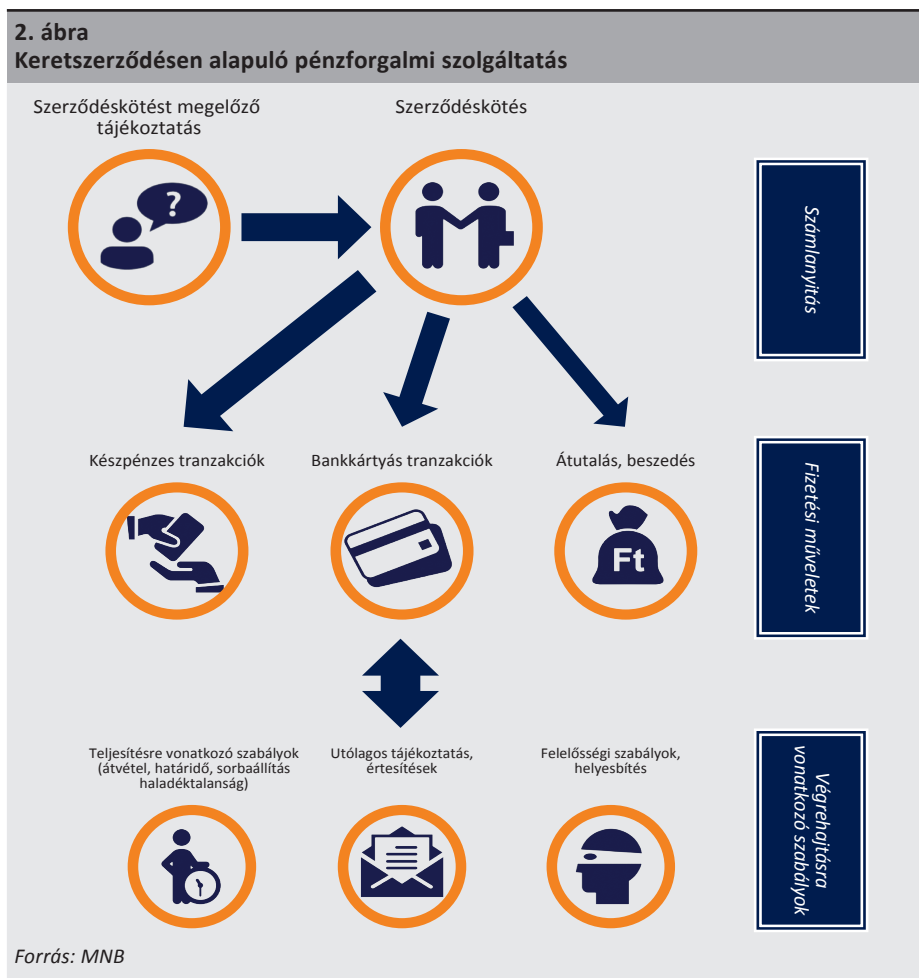
A pénzforgalmi jogszabályokban (Pft. és MNBr.) foglalt előírások biztosítják, hogy a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtása és a pénzforgalom lebonyolítása kiszámíthatóan, biztonságosan és zökkenőmentesen valósuljon meg. A Pft. többek között azokat a szabályokat tartalmazza a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló európai uniós irányelv¹³ (a továbbiakban: PSD) előírásai közül, amelyek az ügyfél tájékoztatásra, a szerződéskötésre, a keretszerződésre, a fizetési műveletek jóváhagyására, helyesbítésére, a felelősségi és kárviselési szabályokra vonatkoznak. A Pft. mellett a másik fontos jogszabály az MNBr., amely a PSD, a fizetési megbízások, illetve fizetési műveletek teljesítésének határidejére, a fizetési számlán alkalmazandó, a kamatszámítás szempontjából irányadó értéknapi vonatkozó szabályai mellett tartalmazza a fizetési számlák egységes jelölésének követelményeit, a fizetési műveletek teljesítésének általános és speciális szabályait, az egyes fizetési módokra vonatkozó részletes előírásokat, valamint az elszámolás-forgalommal kapcsolatos rendelkezéseket.

¹¹ Mecsek Takarékszövetkezet, Szarvas és Vidéke Takarékszövetkezet, Szegvár és Vidéke Takarékszövetkezet, Hajdúdorog és Vidéke Takarékszövetkezet, Füzes Takarékszövetkezeti Hitelintézet, Alsónémedi és Vidéke Takarékszövetkezet, Nagykáta és Vidéke Takarékszövetkezet, Örkényi Takarékszövetkezet, Pilisvörösvár és Vidéke Takarékszövetkezet, Turai Takarékszövetkezet, Tisza Takarékszövetkezet, Tiszántúli Első Hitelszövetkezet, Magyar Vidék Hitelszövetkezet, Szentesi Hitelszövetkezet, Széchenyi I. Hitelszövetkezet.

¹² Duna Takarékszövetkezet (később: DUNA Takarékszövetkezet Zrt.), Polgári Takarékszövetkezet (később: Polgári Bank Zrt.)

¹³ 2007/64/EK irányelv

A pénzforgalmi szolgáltatásokhoz való rugalmas hozzáférés, valamint bizonyos esetekben a jogszabályok előírásai szükségessé teszik, hogy a pénzforgalmi szolgáltatók – jellemzően a hitelintézetek – az ügyfelekkel keretszerződést kössenek, részükre fizetési számlát vezessenek. A szolgáltatók fizetési számlán kezelik ügyfeleik pénzeszközeit, terhére teljesítik fizetési megbízásaikat, és jóváírják a javukra érkezett fizetési műveletek összegét. A fizetési forgalom nem szabálykövető lebonyolítása ügyfélpanaszokhoz vezethet. Amennyiben a fizetési megbízások teljesítése hibásan történik, akkor a Pft. a fizető fél részére helyesbítéshez, illetve a fizetési művelet összegének visszatérítéséhez jogot biztosít. A keretszerződésen alapuló fizetési megbízások teljesítésének folyamatát a 2. ábra szemlélteti.

A pénzforgalmi szolgáltatások piacát jellemző információs aszimmetria következtében a fogyasztói érdekérvényesítés az ügyfelek számára nem könnyű, illetve olykor nem is lehetséges. A pénzforgalmi szolgáltatások nagy része több szereplős például

egy fizetési művelet teljesítése gyakran 5–6 szereplő együttes közreműködésével valósul meg (kedvezményezett – kedvezményezett szolgáltatója – elszámolóház – kiegyenlítő bank – elszámoló ház – fizető fél – fizető fél szolgáltatója), és a fizetési lánc két végén álló felek a fizetést illetően nem feltétlenül érintkeznek közvetlenül egymással, így eltérő információkkal rendelkeznek a fizetési művelettel kapcsolatosan, bizonyos információkhoz közvetlenül egyáltalán nem is férhetnek hozzá, azokat csak a másik fél kaphatja meg saját szolgáltatójától.

Magyarországon a pénzforgalmi szolgáltatást nyújtó intézményi körnél (jelenleg a hitelintézetek és a Magyar Posta Zrt.) az MNB mint hatósági jogkörrel felruházott intézmény ellenőrzi a pénzforgalommal kapcsolatos jogszabályok betartását, mely ellenőrzéseket¹⁴ egységes követelmények szerint, hatósági eljárás keretében, a közigazgatási hatósági eljárás általános szabályairól szóló törvény¹⁵ és az MNBtv. előírásai alapján végzi. Az ellenőrzésre kerülő intézmények kiválasztása a kockázatarányosság elvének figyelembe vételével valósul meg.¹⁶ A kiválasztás tervezése során meghatározásra kerül a hitelintézetek pénzforgalmi piaci részesedése az adott intézmény által vezetett bankszámlák száma, a BKR, VIBER és deviza, valamint a Posta Elszámoló Központtal lebonyolított forgalma alapján (a továbbiakban: pénzforgalmi súly). A takarékszövetkezetek esetében az alkalmazott számlavezető rendszer is figyelembevételre kerül a terv elkészítésekor, mivel tapasztalatok szerint azok jelentős mértékben meghatározzák az automatikus és manuális folyamataikat.

4.1. A takarékszövetkezeti szektor számlavezetési rendszereinek sajátosságai

A pénzforgalom gyakorlati lebonyolítása szempontjából kiemelt jelentőséggel bír a hitelintézetek által használt számlavezető rendszer. A takarékszövetkezetek jelenleg négy szolgáltató által fejlesztett, öt különböző számlavezető rendszert használnak (1. táblázat).

1. táblázat		
A számlavezető rendszerek főbb adatai		
Rendszer neve	Fejlesztő	Bevezetés ideje
KisbankiBOSS	Online Zrt.	1990
Eurobank	Takinvest Kft.	2003
Polaris Dream	Integra Zrt.	2007
Globe	Bank Assistance Zrt.	2008
Moonsol	Online Zrt.	2010

Forrás: Saját összeállítás.

¹⁴ Az MNB pénzforgalmi ellenőrzései 2010-2013 időszakban az MNB. előírásaira, a PSZÁF 2013. október 1-jei MNB-be integrálását követően a Pft. előírásaira is kiterjedtek.

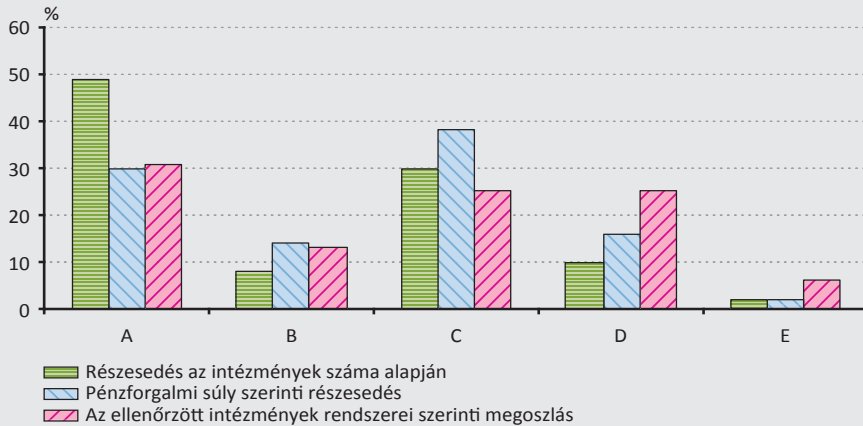
¹⁵ 2004. évi CXL. törvény

¹⁶ Az ellenőrzési terv összeállítása a pénzforgalmi tevékenység kockázatainak adott intézményre történő lebontása alapján meghatározott intézményi kockázati rangsor figyelembevételével történik.

A továbbiakban üzleti adatvédelmi okok miatt a számlavezető rendszerekre anonimizálva hivatkozunk (A, B, C, D és E). Az egyes rendszereket használó intézmények számát és azok pénzforgalmi súlyát figyelembe véve a takarékszövetkezeti szektorban alapvetően két rendszer a meghatározó (3. ábra), hiszen ezek lefedik a takarékszövetkezetek közel 80 százalékát, és e rendszerek alkalmazásával lebonyolított pénzforgalom eléri a szektor pénzforgalmának közel 70 százalékát¹⁷.

3. ábra

A takarékszövetkezeti számlavezető rendszerek piaci részesedése, valamint az ellenőrzött intézmények rendszereinek megoszlása százalékosan

Forrás: Takarékbank, MNB

A 2012–2014-es időszakban az MNB által végzett pénzforgalmi vizsgálatok során a szektorban alkalmazott mindegyik számlavezető rendszer ellenőrzésre került¹⁸, így az MNB az összes számlavezető rendszerrel kapcsolatosan rendelkezik pénzforgalmi tapasztalatokkal. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az ellenőrzések célja nem a takarékszövetkezeti rendszerek vizsgálata, hanem a pénzforgalmi jogszabályok betartásának ellenőrzése. Azonban, ahogy azt korábban említettük, a jogszabályok egy részének gyakorlati alkalmazását az informatikai rendszerek tulajdonságai és képességei nagyban befolyásolják.

¹⁷ Id. pénzforgalmi súly.

¹⁸ 2012–2014 között összesen több mint 30 takarékszövetkezet ellenőrzésére került sor.

4.2. A takarékszövetkezetek pénzforgalmának ellenőrzési tapasztalatai

Mint ahogy a bevezetőben már jeleztük, a takarékszövetkezeti szektorban szerzett ellenőrzési tapasztalatok lényegében a megsértett pénzforgalmi jogszabályi előírásokat, vagy a szabályszegések arányát tekintetve nem különböznek lényegesen a bankok ellenőrzésének tapasztalataitól, azonban a szabályszegéseket eredményező okok gyakran a szektorra jellemzőek, ezért a szabályszegések hatékony és több intézményt érintő megszüntetése érdekében mindenképpen szükségesnek tartottuk a takarékszövetkezeti pénzforgalmi ellenőrzések tapasztalatainak a feldolgozását. A 2012–2014 közötti időszakban az MNB 30 takarékszövetkezetenél végzett pénzforgalmi ellenőrzést. A takarékszövetkezetek pénzforgalmi tevékenységével kapcsolatosan feltárt hiányosságok a legtöbb esetben a szektorra jellemző decentralizált működésre és a feldolgozási folyamatok nagyfokú manualitására volt visszavezethető.

A takarékszövetkezetek pénzforgalmi ellenőrzései során tapasztalt jogszabálysértéseket – a mélyebb elemzés elvégzése érdekében – az érintett jogszabályok témakörei, fejezetei alapján a következők szerint csoportosítottuk: *(i)* a szerződéskötéshez, *(ii)* a tájékoztatási, értesítési kötelezettségekhez, *(iii)* a megbízások átvételéhez, teljesítéséhez és visszautasításához, *(iv)* a sorba állításhoz és részfizetéshez, *(v)* a visszatérítésre vonatkozó jog korlátozásához, *(vi)* a fizetési művelet összegének kedvezményezett részre történő haladéktalan rendelkezésre bocsátásához és *(vii)* az értéknapok alkalmazásához kapcsolódó szabályszegések.

Emellett a hiányosságok forrása szerint is elvégeztük a jogszabálysértések csoportosítást. Eszerint *(i)* keretszerződést érintő (pl. tájékoztatási, értesítési kötelezettségek, visszatérítésre vonatkozó jog korlátozása stb.), *(ii)* rendszerbeli informatikai (pl. sorba állítás és részfizetés, a fizetési művelet összegének kedvezményezett részre történő haladéktalan rendelkezésre bocsátása, értéknapok alkalmazása, stb.) és *(iii)* a manualitásra vagy mulasztásra visszavezethető (pl. pénzforgalmi számla megnyitására vonatkozó feltételek teljesítése, a fizetési megbízások átvétele, teljesítése, visszautasítása) hibákat különböztettünk meg.

A kétféle csoportosítás azért szükséges, mert a jogszabályi megfelelés és a pénzforgalmi szolgáltatásokat igénybevevő ügyfelek szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a szolgáltató milyen módon biztosítja a szabálykövetést. Ugyanazon jogszabályi előírás megsértése előfordulhat akár manuális, akár rendszerbeli informatikai hiányosság miatt is, pl. egy fizetési művelet jóváírása történhet késedelmesen, mert az informatikai rendszer nem megfelelő paraméterezése miatt nem kezdi meg kellő időben a feldolgozást, de azért is, mert a jóváírásért felelős ügyintéző nem végzi el időben a feladatát. A takarékszövetkezeti szektorra jellemző szabályszegések meghatározó forrásának feltárása segítséget jelenthet a hiányosságok megszüntetésében, illetőleg hozzájárulhat a jövőben megvalósítandó egységes informatikai rendszer megfelelő, szabálykövető kialakításához.

4.2.1. Tipikus szabályszegések

4.2.1.1. Pénzforgalmi számla megnyitására vonatkozó feltételek teljesítése

A pénzforgalmi számla megnyitásának feltételeként a Pft. meghatározza, hogy milyen dokumentumok, okiratok bemutatását kell a szolgáltatóknak megkövetelni ügyfeleitől. Általános ellenőrzési tapasztalat, hogy a pénzforgalmi számla¹⁹ megnyitásakor kötelezően bemutatandó okiratok körét takarékszövetkezetenként eltérő módon ugyan, de egyértelműen szabályozzák a belső szabályzatok. Az egyes takarékszövetkezeteknél ügyintézői hiba és/vagy megfelelő kontrollpontok hiánya miatt gyakran nem követelték meg a pénzforgalmi számla megnyitásakor a már bejegyzett jogi személy ügyfelektől olyan 30 napnál nem régebbi okirat bemutatását, amely igazolja, hogy a jogi személy az előírt nyilvántartásban szerepel. A takarékszövetkezetek esetenként az előírtnál régebbi okiratok alapján vagy okiratok hiányában is megnyitották a pénzforgalmi számlát.

4.2.1.2. Tájékoztatási, értesítési kötelezettségek

A Pft. szabályozza a pénzforgalmi szolgáltatási keretszerződéssel és a fizetési műveletekkel kapcsolatban a hitelintézetek előzetes és utólagos tájékoztatási kötelezettségeit. A tájékoztatási kötelezettségek mellett azt is szabályozza, hogy a pénzforgalmi szolgáltató a tájékoztatásért mely esetekben számolhat fel díjat és mely esetekben nem. Az előírt tartalmú tájékoztatási kötelezettség legfontosabb alapelve, hogy annak egyértelműen, közérthetően és pontosan kell eleget tenni, illetőleg a fizetési műveletek teljesítéséről szóló utólagos tájékoztatás legyen összhangban az előzetesen adott tájékoztatással.

A takarékszövetkezetek a fizetési műveletek teljesítésére vonatkozó utólagos tájékoztatási kötelezettségüknek az általános gyakorlat szerint bankszámlakivonat formájában tesznek eleget. A Pft. vonatkozó előírása, mely szerint a fogyasztónak és a mikrovállalkozásnak minősülő ügyfelek esetében legalább havonta egy alkalommal – a fogyasztó kérése esetén akár papíron – díjmentesen kell biztosítani a fizetési műveletek teljesítéséről az utólagos tájékoztatás átadását. Az előírás tehát nem teszi lehetővé a bankszámla kivonat átadásért díj felszámítását. Ugyanakkor az ellenőrzött takarékszövetkezetek döntő többsége díjat számolt fel a számlakivonatok átadásért, jellemzően postai továbbításáért, de előfordult díj felszámítás a személyes átvétel esetén is. Emellett gyakran előfordult, hogy a takarékszövetkezetek a keretszerződésben nem, illetve nem egyértelműen tértek ki arra, hogy milyen módon biztosítják az utólagos tájékoztatás törvény által előírt díjmentességét.

¹⁹ A pénzforgalmi szolgáltató egy vagy több ügyfele nevére megnyitott fizetési számlán teljesíti a fizetési műveleteket. A pénzforgalmi számla olyan fizetési számla, amelyet a számlatulajdonos rendszeres gazdasági tevékenysége körében pénzforgalmának lebonyolítása céljából törvényben megállapított kötelezettség alapján nyit, illetve nyitott.

Gyakori hiba a takarékszövetkezeteknél az is, hogy utólagosan olyan díjat, jutalékot, vagy költséget számítottak fel ügyfelüknek, amelyet korábban nem, vagy nem egyértelműen hirdettek meg, illetve az előzetes tájékoztatáshoz képest nem volt egyértelmű az utólag felszámított díj megnevezése. Szintén jellemző hiba, hogy az előzetes tájékoztatásban megjelölt egyes díj, jutalék, vagy költségelemeket nem tételesen, hanem összevontan terhelték ügyfelek fizetési számláján, így az ügyfelek a terhelt összeg alapján nem, vagy csak nehezen tudtak meggyőződni arról, hogy a hirdetmény szerint történt-e a díjfelszámítás.

Az MNBr-ben található, az ügyfelek tájékoztatására vonatkozó előírások közül a leggyakrabban a hatósági átutalások és a beszédési megbízások teljesítéséhez, sorbaállításához vagy visszautasításához kapcsolódó értesítésekre vonatkozó szabályok kerültek megsértésre.

A tájékoztatási kötelezettségek megsértésére jellemző hibák – amelyek jellemzően a jogszabályi előírások nem megfelelő vagy esetenkénti félreértelmezésére, illetve nem megfelelő keretszerződésben történő rögzítésére voltak visszavezethetők – egyaránt okozhatnak közvetlen és közvetett anyagi kárt az ügyfelek számára, valamint alkalmasak az ügyfelek megtévesztésére, adott esetben döntésük befolyásolására, és számosságukat tekintve sok ügyfelet érintettek. Az utólagos tájékoztatás átadásáért felszámított díjjal a takarékszövetkezetek jogosulatlan vagyoni előnyre tettek szert ügyfeleik kárára.

4.2.1.3. A fizetési megbízások átvétele, teljesítése, visszautasítása

A fizetési megbízások teljesítési rendjét az MNBr. szabályozza azzal a céllal, hogy a fizetési megbízások átvétele és teljesítése egységes követelményeinek transzparens meghatározása révén egy minimális szolgáltatási színvonalat biztosítson azért, hogy a fizetési megbízások az ügyfelek által előre kiszámítható módon teljesüljenek.

A fizetési forgalom lebonyolításánál tapasztalt szabályszegések a legtöbb esetben az előírtnál korábbi fedezetelvonáshoz, vagy a késedelmes teljesítéshez kapcsolódtak, aminek következtében a fizetési megbízások nem az ügyfelek által kiszámítható módon teljesültek. A korábbi fedezetelvonás miatt az ügyfeleknek már nem volt lehetőségük a fizetési megbízások teljesítési sorrendjének a megváltoztatására, a késedelmes teljesítés miatt pedig a kedvezményezett ügyfelek nem tudtak a jogszabály biztosította legkorábbi időpontban rendelkezni az őket megillető összegek felett. E szabályszegések esetenként akár anyagi kárt is okozhattak az ügyfeleknek. A takarékszövetkezeteknél az indokoltnál korábbi fedezetelvonás leggyakrabban előforduló oka az, hogy a számlavezető rendszerükben nem megfelelően időzítették a napnyitási és napzárási folyamataikat. Ilyen esetben a számlavezető rendszerben egy adott munkanapot könyvelésre már az előző naptári napon – rendszerint

az aznapi zárási folyamatok befejezése után – megnyitottak, ezáltal a megnyitott munkanapon esedékes (értéknapos) eseti vagy állandó átutalások, átvezetések és csoportos beszedések összege hamarabb került az ügyfelek rendelkezése alól kivonásra, mint ahogy arról a fizetési megbízásukban az ügyfelek rendelkeztek. Az esedékesség előtti terhelés következtében a fizető fél már nem tudott rendelkezni a fizetési megbízás esedékességéig még hátralévő időszakában a saját pénzével. Az indokoltnál korábbi fedezetlevonás következménye pénteki napokon jelentősebb hatású, hiszen amennyiben a hétfőn esedékes fizetési megbízások fedezetét már péntek késő este elvonja a hitelintézet, akkor azt az ügyfél már nem tudja bankkártyával a hétvégén elkölteni, holott a fizetési megbízására egy hétfőn jóváírt átutalás, esetleg készpénz-befizetés is fedezetet biztosíthatna.

4.2.1.4. Sorba állítás és részfizetés

Amennyiben az ügyfél által megadott fizetési megbízás fedezethiány miatt nem teljesíthető, a hitelintézet az ügyféllel kötött megállapodástól függően sorba állítja, vagy visszautasítja azt. Sorba állítás esetén a fedezet rendelkezésre állásáig vagy a sorba állítás időszakának végéig a takarékszövetkezetek a kialakított gyakorlat szerint rendszeres időközönként, naponta többször ellenőrzik a fedezet meglétét, és amennyiben érkezett fedezet a fizetési számlára, teljesítik a fizetési megbízást. Amennyiben a sorba állítási időszak alatt nem érkezik be a teljesítéshez szükséges fedezet, akkor a sorba állítás időszakának utolsó napján visszautasítják a megbízás teljesítését. A tapasztalatok szerint a takarékszövetkezetek gyakran nem megfelelően végezték a fizetési megbízások sorba állítását, mivel esetenként nem az ügyfélükkel kötött megállapodásban rögzített ideig állították sorba a fizetési megbízást, megállapodás hiányában végeztek sorba állítást, vagy éppen ellenkezőleg, megállapodás ellenére sem állították sorba a fizetési megbízást.

A hibát a takarékszövetkezetek gyakorlatában többnyire az okozta, hogy a rendszerben a sorba állítás időtartamaként beállított napok száma nem volt összhangban a keretszerződésben rögzítettekkel, emiatt a fizetési megbízások nem a keretszerződés feltételei szerint teljesültek. Szintén gyakori hiba volt, hogy a takarékszövetkezet rendszerében rögzített sorba állítás időszakának kezdő napja nem felelt meg a jogszabályi előírásnak, így a sorba állítás időtartama sem volt megfelelő. Ritkábban előforduló hiányosság volt, hogy a takarékszövetkezetek egyesülését kísérő ügyfélmigrációnál nem kerültek egységesítésre a beállítások, így nem minden esetben biztosították az egységes, a keretszerződésben rögzített megállapodás szerinti sorba állítást.

A sorba állítással kapcsolatos hibák az ügyfelek számára bizonytalanná teszik a fizetési megbízás teljesítésének kiszámíthatóságát.

4.2.1.5. Visszatérítésre vonatkozó jog korlátozása

A Pft. a beszedési megbízások esetében lehetőséget biztosít a fizetési művelet összegének a visszatérítésére abban az esetben, ha a fogyasztónak vagy a mikroállalkozásnak minősülő fizető fél ügyfele a beszedés összegét a jóváhagyás időpontjában nem ismerte és a beszedés összege az adott helyzetben nem volt ésszerűen elvárható. A törvény előírásai szerint a pénzforgalmi szolgáltatónak az ilyen visszatérítési igények jogosságát egyedileg kell kivizsgálnia, ennek eredményétől függően vissza kell térítenie az ügyfél részére a beszedéssel már teljesített összeget, vagy a fizető fél igényét el kell utasítania. A takarékszövetkezeti keretszerződések – megelőzendő, hogy a fizető fél ügyfelek esetleg visszaélnek a visszatérítésre vonatkozó jogukkal – a keretszerződésben általános jelleggel, az egyedi igények vizsgálatának mellőzésével korlátozták az ügyfelek visszatérítésre vonatkozó jogát. Ugyanakkor a takarékszövetkezetek ügyfélpanaszokat tartalmazó nyilvántartásai a fizetési művelet összegének visszatérítésére vonatkozó ügyféligényeket nem tartalmaztak, így nem volt megállapítható, hogy az ügyfelek visszatérítésre vonatkozó igényekkel fordultak-e egyáltalán a takarékszövetkezetekhez, vagy ezeket az igényeket a takarékszövetkezetek a szerződési feltételekre való hivatkozással eleve elutasították.

A visszatérítési jog általános korlátozása a pénzforgalmi szolgáltatások, különösen a csoportos beszedés iránti bizalom gyengítése miatt rendkívül káros hatású lehet.

4.2.1.6. A fizetési művelet összegének a kedvezményezett részére történő haladéktalan rendelkezésre bocsátása

Az MNBr-ben rögzített haladéktalan jóváírási követelmény alapján a kedvezményezett pénzforgalmi szolgáltatójának biztosítania kell, hogy a fizetési művelet összegét közvetlenül azt követően, hogy az a saját számláján jóváírásra került, a kedvezményezett ügyfele rendelkezésére bocsássa. A takarékszövetkezetek esetében ezzel kapcsolatban jellemző hiányosság a postai készpénzátutalási megbízások, a deviza- és VIBER-átutalások, valamint a függő tételek késedelmes manuális feldolgozásából adódott. A késedelem gyakran nemcsak napon belül, hanem két vagy több napon keresztül is fennállt, vagyis a kedvezményezett ügyfél az őt megillető összeg felett akár több napig sem tudott rendelkezni. Meg kell említeni, hogy ezek a fizetési műveletek a takarékszövetkezetek többségénél manuális feldolgozást követően kerülnek jóváírásra. A késedelem idejére pedig jelentős hatással van, hogy a fizetési műveletek összegét a takarékszövetkezet központjában vagy a számlavezető fiókjaiban, kirendeltségeiben írták-e jóvá. A több napi késedelem az utóbbi esetben fordul elő gyakrabban, hiszen a jóváírási folyamat egyrészt hosszabb, mint központi feldolgozás esetén, másrészt a jóváírás több ügyintéző feladata, így nagyobb a mulasztás lehetősége.

A hibásan paraméterezett informatikai rendszerre jellemző példa a napközbeni átutalás jóváírási folyamatának időzítése, mely nem azonos gyakorisággal került beállításra a takarékszövetkezeteknél. A Takarékbank a napközbeni elszámolás szabvány szerinti fizetési megbízásokat – amelyek tartalmazzák a BKR napközbeni elszámolási rendszeréből beérkezett fizetési műveletek mellett a takarékszövetkezetek közötti, a Takarékbank által elszámolt átutalási megbízásokat is – 15–20 percenként, gyakorlatilag folyamatosan dolgozza fel, s ezt követően tudják a takarékszövetkezetek az átutalásokat saját rendszereikben fogadni és a kedvezményezett ügyfelek fizetési számláján jóváírni. A beérkező átutalások jóváírási folyamatát egyes takarékszövetkezetek 20–30 percenként indították, mások csak ritkábban, 1,5 vagy 2 óránként. Ez utóbbi beállítás a beérkező átutalások jelentős részénél nem biztosította a fizetési művelet összegének kedvezményezett részére történő haladéktalan rendelkezésre bocsátását, hiszen jóváírásuk a kedvezményezett fizetési számlán esetenként csak a beérkezésüket követő mintegy 2 óra elteltével valósult meg. Tipikus hiba volt az is, hogy a takarékszövetkezetek munkanapjának záró időpontja nem igazodott az elszámolás-forgalmi rendszerek üzemidejéhez, ennek következtében a tárgynapon még beérkező fizetési műveletek összegének jóváírására a kedvezményezett számláján csak a következő munkanapon valósult meg.

A nem haladéktalan, késedelmes jóváírás a hitelintézeteket jogosulatlan vagyoni előnyhöz juttatja, mivel az ügyfelei fizetési számláján még jóvá nem írt összeg költségmentes likviditást biztosít számukra.

4.2.1.7. Értéknapi alkalmazása

Az MNBr. előírásához képest nem megfelelő, az ügyfelek számára hátrányos jóváírási értéknapi alkalmazása többnyire az olyan, nem haladéktalanul jóváírt fizetési műveleteknél fordult elő, amelyek jóváírása csak a beérkezésüket követő napon, vagy azt követően történt meg. Az előírtnál későbbi értéknapi alkalmazása jellemzően a manuálisan jóváírt fizetési műveletek esetében fordult elő, azonban a hiba oka gyakran az volt, hogy a takarékszövetkezet számlavezető rendszere nem tette lehetővé a visszamenőleges, az előírásnak megfelelő jóváírási értéknapi alkalmazását.

Az előírtnál későbbi jóváírási értéknapi alkalmazása az ügyfél számára kamatvesztést, a hitelintézetek számára kamatnyereséget (float) eredményez.

4.2.2. Szabályszegek forrása

4.2.2.1. Keretszerződést érintő hiányosságok

A Pft. előírásait érintő szabályszegek jelentős részének forrása a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására vonatkozó keretszerződés. Ezekre a hiányosságokra jellemző, hogy a fogyasztónak és a mikrovállalkozásnak minősülő ügyfelek széles körét érintik és gyakran a nem megfelelő jogértelmezésre vezethetők vissza. Ugyanakkor

előfordult olyan Pft-előírást sértő szerződéses feltétel alkalmazása is, amellyel a hitelintézet, ügyfele kárára, jogtalan előnyhöz kívánt jutni. Az előbbi hiányosságok közé tartozik például az előírásoktól eltérő díjfelszámítás, vagy a nem megfelelő tartalmú, nem egyértelmű előzetes és utólagos tájékoztatás, míg az utóbbiak közé tartozik az ügyfelek fizetési műveletek összegének visszatérítési jogát általános jelleggel korlátozó, az egyedi igények vizsgálatának mellőzésére irányuló szerződési feltételek alkalmazása, vagy a jogosulatlan díjfelszámítás.

4.2.2.2. Rendszerbeli informatikai hibák

A rendszerbeli hiányosságok gyakran a számlavezető rendszerhez voltak köthetők, így ugyanaz a probléma az adott rendszert használó takarékszövetkezetek esetében is fennállt. Általános tapasztalat, hogy ezek a rendszerhibák az MNB hatósági eljárása alapján az ellenőrzött takarékszövetkezetnél javításra kerültek, azonban a szoftvert szállító a számára ezáltal ismertté vált hibát a még nem ellenőrzött takarékszövetkezeteknél nem minden esetben szüntette meg.

A rendszerbeli hibáknak két jellegzetes típusa különböztethető meg:

- (i) A számlavezető rendszer rendelkezik a megfelelő, jogszabálykövető működéshez szükséges adottságokkal, azonban azokat a hitelintézet nem ismeri, vagy nem megfelelően állítja be. Ilyen esetre példa a korábban már említett napközbeni elszámolás során beérkezett átutalások összegét jóváíró folyamat nem megfelelő időzítése, vagy a sorba állítás időszakának megállapodástól eltérő beállítása.
- (ii) A számlavezető rendszer nem képes egy bizonyos folyamat szabálykövető ellátására, a jogszabálykövetés biztosítása érdekében a rendszer fejlesztést igényel. Ilyen eset például a könyvelési napnál korábbi jóváírási értéknap alkalmazásának a hiánya.

4.2.2.3. Manualításra vagy mulasztásra visszavezethető hibák

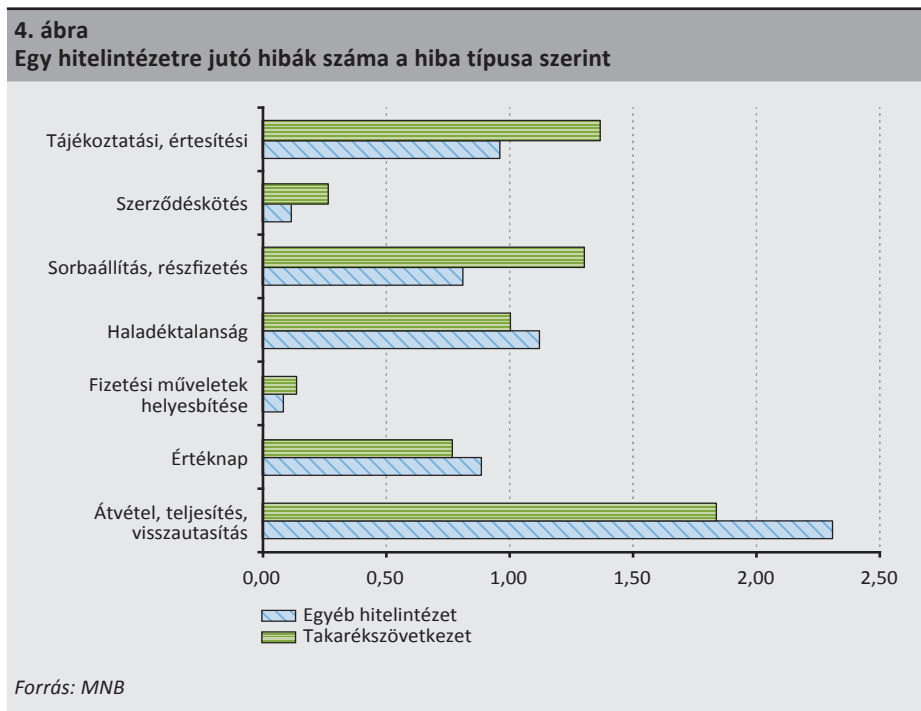
A takarékszövetkezetek gyakran késedelmesen indítottak olyan gépi feldolgozási folyamatokat, amelyeket nem az informatikai rendszerbe épített automatizmus vezérelt, hanem a folyamat elindítása ügyintézői beavatkozást igényelt. A gépi folyamatok késedelmes elindítása mellett számos szabálysértés a takarékszövetkezetekre jellemző decentralizált működésre és a feldolgozási folyamatok nagyfokú manualitására volt visszavezethető. A tapasztalatok szerint az eseti ügyintézői hibák bekövetkezése lényegesen gyakrabban fordult elő azoknál a takarékszövetkezeteknél, ahol a manuális feladatot nem a takarékszövetkezet központi háttérműveleti szakterülete végezte, hanem a kirendeltségek az általuk megnyitott fizetési számlák körében. Ugyancsak a manualításra vezethetők vissza a sorba állítás időszakának a számlavezető rendszerben történő nem megfelelő rögzítése, valamint a postai készpénzáttalalások, a VIBER- és a devizaátutalások nem haladéktalan jóváírása.

4.3. A takarékszövetkezeti szektor pénzforgalmi hiányosságai

A 2012 és 2014 közötti időszakban a takarékszövetkezeteknél és az egyéb hitelintézeteknél elvégzett pénzforgalmi ellenőrzések során több mint 360 alkalommal került megállapításra valamilyen hiányosság. A tapasztalatok értékelésénél eltekintettünk a hitelintézetek eltérő méretéből adódó eltérő vizsgált tételszám hatásától, és csak az egy hitelintézetre jutó szabálysértések számát vettük figyelembe. Ezáltal összehasonlíthatóvá tettük a takarékszövetkezetek vizsgálati tapasztalatait az egyéb hitelintézetek pénzforgalmi ellenőrzésének a tapasztalataival.

A hibák számát tekintve átlagosan közel azonos számú hiba került feltárássra mindkét intézménytípusnál. Azonban a takarékszövetkezeteknél általános ellenőrzési tapasztalat volt, hogy *(i)* a keretszerződéssel és a tájékoztatási kötelezettségekkel kapcsolatosan – a Takarékbank és az Országos Takarékszövetkezeti Intézményvédelmi Alap által kiadott szerződésminták és mintaszabályzatok alkalmazására visszavezethető – hasonló hibák kerültek feltárássra²⁰, valamint *(ii)* jelentősebb volt a manualitásból adódó hibák száma.

A 4. ábra mutatja a hibák intézménytípusonkénti átlagos számát a 4.2. fejezet szerinti csoportosításban.

²⁰ A Pft. előírásaival kapcsolatos ellenőrzési tapasztalatokkal csak 2014. évtől rendelkezünk.

Összességében a vizsgálatok alapján a takarékszövetkezeti szektorban két jelentőskockázati tényező azonosítható. Egyik a takarékszövetkezetek pénzforgalmi tevékenységében jelenlévő nagyarányú manualitás, ami jellemzően eseti hibákhoz vezetett. Ezekben az esetekben a folyamatba épített ellenőrzés és/vagy fejlesztés, automatizálás szükséges. A másik kockázati tényező az, hogy az alkalmazott rendszerek folyamatainak kialakításánál mennyiben vették figyelembe a pénzforgalmi jogszabályok követelményeit. Így a nem szabálykövető folyamatok valószínűségét jelentősen befolyásolta az is, hogy az adott takarékszövetkezet melyik számlavezető rendszert alkalmazta. Vizsgálati tapasztalatok szerint azok a korábbi integrációban részt vevő intézmények, ahol az IT-tevékenység és/vagy a számlavezetés üzemeltetése kiszervezésre került (a TAKINFO-hoz vagy a TAK-INVEST-hez), pénzforgalmi tevékenységük folyamatait kevésbé láthatják át, és ezzel összefüggésben hiányosságait, kockázatait kisebb mértékben tapasztalják, mint azok, amelyek ilyen jellegű kiszervezést nem hajtottak végre. A tapasztalatok szerint az egyes takarékszövetkezeteknek a jogszabályi megfeleléshez szükséges fejlesztésekre, valamint a kiszervezett üzemeltetésre nem túl erős a ráhatásuk, nem mindig egyértelmű, hogy a jogszabálysértést okozó hibát a takarékszövetkezet vagy a kiszervezett tevékenységet végző okozta-e.

Az ellenőrzések alapján az MNB több alkalommal jelezte a Takarékbank számára észrevételeit a takarékszövetkezetek pénzforgalmával, valamint számlavezető rendszereik működésével kapcsolatosan. A Takarékbank figyelembe is vette az MNB tapasztalatait, változtatott folyamatain, azonban maradt még tennivaló a szövetkezeti hitelintézetek integrációját szabályozó törvény hatályba lépése utáni időszakra is. A sokszereplős integrációs modell egységes, jogszabályszerű működésére megoldást jelenthet az egységes számlavezetési rendszer bevezetése.

5. A takarékszövetkezeti integráció egységes informatikai rendszerének lehetőségei

Az integrációs törvény által megvalósítandó egységes informatikai rendszer létrehozására előírt 2016. június 1-ei határidő figyelembevételével a Takarékbank elindította projektjét, amely kiterjed az adatközpont kialakítására, egységes számlavezető és előtét-rendszerre és a meglévő rendszerek migrációjára. Idén februárban az összes takarékszövetkezetenél elindult az első, integrációs szinten egységes informatikai rendszer, amely a befektetési termékeket és szolgáltatásokat kezeli.

Az egységes számlavezető rendszer megvalósítására alapvetően három lehetőség kínálkozik. Az egyik egy teljesen új rendszer bevezetése, melynek előnye lehet, hogy minden, a hatékony és professzionális működés érdekében elengedhetetlen releváns szempont beépítésre kerülhet, amely egyben biztosítja a pénzforgalmi jogszabályok maradéktalan betartását is. A másik lehetőség kiválasztani egyet a jelenlegi

számlavezető rendszerek közül, s azt a jövőben egységesen alkalmazni az összes takarékszövetkezetben. Ebben az esetben a rendszer meglévő, ismert hiányosságait ki kell küszöbölni, s a rendszert fel kell készíteni a nagyságrendekkel nagyobb forgalom kezelésére, kapacitásbővítéssel. Harmadik lehetőségként megmaradnának a jelenlegi különálló rendszerek, azonban megfelelő fejlesztésekkel és egységes előtét-rendszerrel ezek összekapcsolásra kerülnének, így biztosítva a szektor pénzforgalmi szolgáltatásainak egységesítését. Rövid távon ugyan a legköltségesebb megoldást az első lehetőség jelentené, hosszú távon azonban egy új, modern rendszer üzemeltetési és további fejlesztési költségei jóval alacsonyabbak lehetnek, mint a meglévő rendszerek párhuzamos fenntartása és üzemeltetése. Ugyanakkor függetlenül attól, hogy az integráció milyen módon alakítja ki az egységes pénzforgalmi rendszert, bevezetésével mindenképpen jelentősen megnő a megfelelési kockázat, hiszen a rendszer nem jogszabálykövető specifikálása a jövőben nemcsak egy takarékszövetkezet vagy a takarékszövetkezetek szűkebb csoportjának pénzforgalmát fogja negatívan érinteni, hanem a teljes szektorét.

Az egységes számlavezető rendszer kialakításánál biztosítani kell, hogy a szektorra jellemző korábbi pénzforgalmi hiányosságok megszüntetésre kerüljenek és vegyék figyelembe a pénzforgalom várható hazai és nemzetközi fejlődésének irányait. Az egységes pénzforgalmi folyamatok kialakításakor az alábbi szempontok figyelembe vételét mindenképpen szükségesnek tartjuk:

(i) *Az átutalások gyorsítása.* A napközbeni elszámolás keretében beérkező átutalások azonnali (haladéktalan) jóváírása, valamint a takarékszövetkezetek ügyfelei által kezdeményezett, napközbeni elszámolásban teljesítendő átutalási megbízások esetében az MNB által maximálisként biztosított 6 órás teljesítési időszükséglet csökkentése elősegítené a szektor versenyképességének növelését. Az új takarékszövetkezeti integrációban 15 takarékszövetkezet, illetve hitelszövetkezet vált közvetlen BKR- és VIBER-tagból közvetetté. Ennek következtében ezeknél az intézményeknél a korábbiakhoz képest mintegy 30 perccel megnövekedett a belföldi forint átutalások teljesítéséhez szükséges idő (Császár 2015). Ugyanakkor esetükben ez jogszabálysértéshez nem vezetett, hiszen az általános 4-órás szabály²¹ helyett a 6-órás szabály²² hatálya alá kerültek. A teljesítés időigényének meghosszabbodása e takarékszövetkezetek esetében az egységesítés miatt elkerülhetetlen visszalépést jelentett, és mindenképpen árt a versenyképességüknek, mivel elveszítették a közvetlen BKR-tagsággal járó gyorsabb átutalás lehetőségét. Ez esetükben ellentétes a nemzetközi trendekkel, valamint a MNB azon törekvésével, mely a fizetési forgalom gyorsítását helyezi a pénzforgalmi folyamatok fejlesztésének az előterébe. A takarékszövetkezetek fizetési forgalmának gyorsítása

²¹ MNB. 17. § (2)

²² MNB. 17. § (3)

érdekében szükséges egy integrált, valós idejű on-line rendszer kialakítása, amely az integráción kívüli forgalom gyorsítása mellett megvalósíthatná az integráción belüli azonnali átutalás lehetőségét, valamint biztosítaná, hogy a takarékszövetkezetek számlatulajdonosai bármely takarékszövetkezet kirendeltségén (tehát egy másik takarékszövetkezetnél) képesek legyenek a pénzügyeik intézésére. Ez jelentős előrelépést eredményezne az integráción belüli, nem számlavezető takarékszövetkezetnél történő készpénzfelvétel azonnali elszámolásában is. Egy megfelelően specifikált rendszer egyúttal lehetővé tenné az MNB pénzforgalmi ellenőrzései során korábban tapasztalt és kifogásolt szabályszegések megszüntetését, és a szektor napközbeni elszámoláshoz kapcsolódó feldolgozási folyamatának újragondolását a gyorsabb feldolgozás érdekében, valamint megteremténé a feltételeit egy 7x24 órában működő azonnali átutalási rendszerhez történő csatlakozáshoz.

(ii) *A munkanap záró időpontjának későbbre helyezése.* A szektor versenyképessége növelésének érdekében szükséges a hét minden munkanapján a jelenleginél későbbi időpontban meghatározni a munkanap záró időpontját, valamint a takarékszövetkezeti szektorra általánosan jellemző kora délutáni, a fizetési megbízások tárgynapi teljesítésére vonatkozó befogadási határidőket meghosszabbítani a forint és a deviza átutalási megbízások ügyfélbarát fogadása és teljesítése érdekében. A munkanap bővítését a pénzforgalom jövőben várható nemzetközi és hazai fejlesztésének irányjai (7x24 órás rendelkezésre állás, azonnali átutalás bevezetése) is megkövetelik.

(iii) *A fizetési műveletek feldolgozásának minél nagyobb fokú automatizáltsága.* A hatékonyság növelése és a szabálykövetés erősítése érdekében az eseti, illetve rendszeres forint és deviza fizetési megbízások mellett célszerű lehet a hatósági átutalások takarékszövetkezetenkénti, valamint a postai csekkek integrációs szinten történő, informatikailag is támogatott központosított feldolgozása.

Felhasznált irodalom

Császár Péter (2015): Hány óra a négy óra? A napközbeni átutalások tényleges időszükséglete. *Hitelintézet Szemle*, 14. évf., 1. szám, pp. 166–192.

Kiss Gy. Kálmán (2009): A "vidék bankja" megteremtésének dilemmái Magyarországon. *Hitelintézet Szemle*, 8. évf., 6. szám, pp. 496–515.

Magyar Takaréék. (dátum nélkül): *Integrációs csoportosulások és intézményeik*. Országos Takarékszövetkezeti Szövetség: <http://www.magyartakarek.hu/integracios-csoportosulasok-es-intezmenyeik>. Letöltés dátuma: 2015. május 12.

Magyar Takaréék. (dátum nélkül): *Történetünk*. Országos Takarékszövetkezeti Szövetség: <http://www.magartakarek.hu/tortenetunk>. Letöltés dátuma: 2015. május 12.

MNB (2014): *Fizetési rendszer jelentés*. p. 47.

Moizs Attila – Szabó G. Gábor (2012): *A szövetkezeti hitelintézetek története, jelenlegi rendszere és sajátosságai Magyarországon*. Hitelintézeti Szemle 11. évfolyam 1. szám, pp. 67–85.

SZHISZ (2015. június 18.): Szövetkezeti Hitelintézetek Integrációs Szervezete. <http://szhisz.hu>. Letöltés dátuma: 2015. június 18.